

Uden

sammenhæng

går

der

koks

i

kommunikationen

LÆSEUNDERVISNINGEN I FOLKESKOLEN SKAL TÆNKES PÅ TVÆRS OG PÅ LANGS: ELEVERNE SKAL LÆRE AT LÆSE TEKSTER I ANDRE FAG OG UDEN FOR SKOLEN, OG LÆSNING SKAL FORBEREDE ELEVERNE PÅ AT ANVENDE LÆSEMÅDER, SOM DE VIL FÅ BRUG FOR DEN DAG, DE FORLADER FOLKESKOLEN. SENERE I LIVET ER DET ELEVERNES KOMPETENCER – IKKE DERES FÆRDIGHEDER – DER TÆLLER, SIGER PROFESSOR VIBEKE HETMAR.

‘Læs for arbejdslivet’, ‘Læsning i folkeskolen’, en national handlingsplan for læsning. En række nye initiativer har set dagens lys for at gøre danskerne til bedre læsere. For læsning er pædagogikkens problembarn. Op mod hver sjette elev forlader folkeskolen uden de fornødne læse- og skrivefærdigheder, og det begrænser deres videre færd i livet. En ny undersøgelse fra HTS (Handel, Transport og Serviceerhvervene) viser, at to tredjedele af HTS’ medlemsvirksomheder har medarbejdere med læse- og stavevanskeligheder, og at det giver en tredjedel af dem problemer på arbejdet. Det er ildevarslende tal, ikke mindst for et land, der vil leve af viden. Derfor er der skarpt fokus på, hvad der skal til for at ”knække koden”, så danskerne – og ikke mindst folkeskolens elever – bliver bedre læsere.

Hvis eleverne skal udvikle sig til at blive kompetente læsere, er det dog ikke nok, at skolen lærer eleverne færdigheden at læse. Eleverne skal også lære at afkode den situation, som den konkrete tekst indgår i, og udvikle bevidsthed om samspillet mellem læseformål

og læsemåde. Kort sagt: De skal udvikle kommunikative kompetencer. Det mener professor Vibeke Hetmar, som i flere år har forsket i skrive- og læseundervisning i folkeskolen.

“Eleverne skal blive opmærksomme på, at læsning ikke bare er læsning, og skrivning ikke bare er skrivning. Der er forskellige læsemåder og skriveformer. Undervisningen kan hjælpe eleverne med at udvikle de kommunikative kompetencer, som er knyttet til læsning og skrivning, ved at fokusere på samspillet mellem situation, formål og valg af læsemåder og skriveformer.”

PÅ LANGS OG PÅ TVÆRS

Vibeke Hetmar tiltrådte den 1. maj i år som professor i udvikling af kommunikative kompetencer ved Danmarks Pædagogiske Universitet, tilknyttet forskningsenheden Tekstpædagogik, sprog og kommunikation. Med formuleringen ”udvikling af” er der lagt vægt på lærings- og undervisningsperspektivet.

“Vi skal forske i, hvordan vi lærer mennesker at læse, skrive, kommunikere mundtligt og *compute* (kommunikere via it, *red.*) hensigtsmæssigt, kreativt og reflekterende.”

Ifølge Vibeke Hetmar skal vi tænke læsning *på tværs*: Vi skal se læsning i forhold til andre kommunikative kompetencer – og i forhold til andre fag og til situationer uden for skolen. Læseundervisningen i folkeskolen skal også tænkes *på langs*, dvs. den skal forberede eleverne på at anvende læsemåder, som de vil få brug for den dag, de forlader folkeskolen. Senere i livet er det elevernes kompetencer – ikke deres færdigheder – der tæller på arbejdsmarkedet, siger Vibeke Hetmar.

“ Når læreren beder eleverne skrive en stil som ved de afsluttende prøver, forsvinder noget af det allervigtigste retorisk set, nemlig at man aldrig skriver blot for at skrive . ”

”Det, man forventer og har brug for i erhvervslivet, er de såkaldte realkompetencer. Der er en tendens til, at formel uddannelse betyder mindre, og at interessen samles om faktiske kompetencer rettet mod et bestemt job eller en bestemt funktion og om parathed til at lære nyt i nye situationer.”

HVAD ER FORSKELLEN PÅ KOMMUNIKATIVE KOMPETENCER OG FÆRDIGHEDER?

”Populært sagt adskiller kompetencer og færdigheder sig ved, at færdigheder er noget, man kan i de sammenhænge, hvori de er lært, mens kompetencer er noget, man kan i mange forskellige sammenhænge. Den elev, der i øvehæftet demonstrerer, at hun kan bøje både navneord og udsagnsord i alle former, har opøvet en vis færdighed i bøjninger. Men en sådan færdighed tæller kun som led i udviklingen af de kommunikative kompetencer i det øjeblik, færdigheden fungerer hensigtsmæssigt og funktionelt i de mange forskellige sammenhænge, hvor eleven bruger sproget. Kommunikative kompetencer er ikke blot en samling viden og færdigheder. Det er også at udvikle viden og færdigheder, regulere dem, diskutere dem og reflektere over dem i nye situationer.”

KAN EN ELEV HAVE VELUDVIKLEDE KOMMUNIKATIVE KOMPETENCER, MEN KLARE SIG DÅRLIGT I LÆSETEST – ELLER OMVENDT: KLARE SIG GODT I TESTEN, MEN IKKE VÆRE EN KOMPETENT LÆSER?

”Det kan man godt forestille sig, og det er vi faktisk i gang med at undersøge. I projektet Læring og Evaluering i Københavnske Skoler følger vi, hvordan det går eleverne i PISA-test, og vi sammenligner PISA-resultaterne med, hvordan eleverne ellers klarer sig inden for

fagene dansk, matematik og fysik/kemi. Det er dog endnu for tidligt at konkludere, hvad sammenhængen er.”

STILE UDEN MODTAGERE

Hvilken slags tekst er der tale om? I hvilken situation skal teksten læses og forstås? Og hvilken læsemåde er det relevant at anvende? Det er sådanne spørgsmål, som eleverne skal lære at reflektere over i arbejdet med tekster. Skolen som institution er dog fattig på meningsfulde læse- og skrivesituationer, og det gør det vanskeligt for lærerne at undervise i samspelet mellem tekst, situation, formål, skriveformer og læsemåder. Men det er netop dette samspil, der er vigtigt for skriftsprogstilegnelsen, ikke mindst i overgangen fra at have ”knækket koden” til at bruge læsningen og skrivningen hensigtsmæssigt, kreativt og reflekterende, siger Vibeke Hetmar.

”Lærerne er ofte nødt til at se bort fra modtageren, og det er et problem, når eleverne skal udvikle deres skrivekompetencer. Mange elevtekster bærer præg af forvirring med hensyn til modtagerforhold. Denne forvirring siger måske mere om skriverens situation som elev end om hendes udvikling som skriver.”

Forvirringen kommer også til udtryk i den traditionelle skriveform: stilen.

”Når læreren beder eleverne skrive en stil som ved de afsluttende prøver, forsvinder noget af det allervigtigste retorisk set, nemlig at man aldrig skriver bare for at skrive. Man skriver altid til nogen, og man har altid et formål med at gøre det. Sådan er det ude i virkelighedens verden, men ikke i skolen, hvor eleven skal demonstrere sin evne til at skrive tekster. Der er ingen andre steder end i skolen, hvor

“ Der er en tendens til , at formel uddannelse betyder mindre , og at interessen samles om faktiske kompetencer rettet mod et bestemt job eller en bestemt funktion og om parathed til at lære nyt i nye situationer . ”

man skriver stil. Tekster produceret i skolen indeholder ofte nogle træk, som man ikke finder i andre tekster. De norske skrivepædagoger har et ord for den slags tekster: De er 'skolske'."

HVIS MAN IKKE SKAL SKRIVE TRADITIONEL STIL, HVAD SKAL MAN SÅ SKRIVE?

"Man skal skrive tekster, der giver mening ud over det blot at skrive dem. For mange elever er fiktionsskrivning en meningsfuld aktivitet, fordi den bygger på en glæde ved at fortælle og eksperimentere med sproget. Også for læreren kan fiktionsskrivningen fungere som en meningsfuld aktivitet, fordi den støtter elevernes opmærksomhed over for litterære og æstetiske virkemidler, hvis læreren inddrager deres tekster i undervisningen. For fiktionsskrivningen gælder det, at skrivesituation og læsere ikke spiller så stor en rolle som ved andre former for skrivning. Men eleverne skal selvfølgelig også producere inden for mange andre teksttyper, og her er det en opgave for læreren enten at opsøge eller iscenesætte meningsfulde skrivesituationer."

I udviklings- og forskningsprojektet "Læsning og skrivning på tværs" samarbejder Vibeke Hetmar med lærere på fire københavnske skoler om at udvikle elevernes læse- og skrivekompetencer i flere af fagene i de ældste klasser, især inden for dansk, matematik og naturfag. I projektet støtter dansklærerne faglærernes bestræbelser på at hjælpe eleverne med at læse faglige tekster. På nogle skoler med mange tosprogede elever er det et problem for faglæreren, at eleverne har svært ved at forstå fagets tekster, for eksempel i fysik eller i biologi. Her er samarbejdet i høj grad relevant, fortæller Vibeke Hetmar.

"Filosofien bag projektet er, at for at udvikle sig som kompetent læser er det en hjælp og en støtte, hvis formålet og situationen er tydelig for læseren. Det er det, som de andre fag skal levere til danskfaget. Dansklæreren har svært ved selv at etablere tilstrækkeligt mange meningsfulde kommunikationssituationer. Matematik og naturfag hjælper danskundervisningen ved at levere noget af det mest centrale i alle kommunikationssammenhænge, nemlig noget at kommunikere om, samtidig med at dansk hjælper matematik- og naturfagsundervisningen ved at støtte elevernes faglige læsning og skrivning. Inden for danskfagets rammer arbejder lærerne i projektet med at opsøge eller iscenesætte skrivesituationer, der rækker ud over skolens mure og hen mod elevernes fremtid som borgere i et demokratisk videnssamfund."

SKOLEN SOM SKYGGEVERDEN

Der er i dag en tendens til, at lærerne får skylden for skolens problemer, også når eleverne ikke læser godt nok.

"Det er tidens store fejl. Omverdenen ser igennem skolen som institution og ind på læreren. Dermed bliver det en personlig kritik. Men problemerne med de få meningsfulde kommunikationssituationer kan ikke lægges på lærernes skuldre. Det er et problem for skolen som institution."

Vibeke Hetmar henviser til den britiske sociolog Basil Bernsteins begreb *rekontekstualisering*. Ifølge Bernstein er meget af det stof og de aktiviteter, eleverne beskæftiger sig med i skolen, hentet fra verden uden for murene og placeret i en institutionaliseret kontekst, som er den oprindelige kontekst fremmed. Dermed løsrives stof og aktivitet fra den sociale kontekst, hvori de er udviklet som meningsfuld praksis.

Det er ikke et nyt problem for skolen, at den er en slags skyggeverden, der blot lader sine beboere ane, hvordan verden ser ud uden for murene. Skolen har altid – på godt og ondt – været henvist til selv at etablere sine læringsituationer. Der er for Vibeke Hetmar ikke tvivl om, at det vil være en god investering at samle kræfterne om i langt højere grad at give skolerne mulighed for at etablere meningsfulde lærings- og evalueringssituationer, der kan fungere som ramme for at udvikle elevernes kommunikative kompetencer – fundamentet for børn og unges muligheder for og lyst til at læse, skrive og lære hele livet igennem. På tværs og på langs.

Af Camilla Mehlsen – cme@dpu.dk

VIBEKE HETMAR

Professor i udvikling af kommunikative kompetencer ved DPU. Hun er blandt andet projektleder af LEKS (Læring og Evaluering i de Københavnske Skoler), et treårigt forsknings- og udviklingsprojekt, der skal følge op på PISA-testen af københavnske skoleelever.

PERSONLIG HJEMMESIDE

WWW.DPU.DK/OM/VIBEKEH